

УДК 327[(430):(1-622)НАТО"1991/2021"

Дубинець Ю. Г.

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ФРН У ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОМУ АЛЬЯНСІ (1991–2021)

Стаття присвячена аналізу еволюції ролі ФРН у Північноатлантичному альянсі після завершення «холодної війни» до сьогодення. Виявлено ключові чинники трансатлантичної політики Німеччини в постбіполярний період та особливості її формування. В статті проаналізовано особливості політики ФРН в рамках НАТО в період правління канцлера Ангели Меркель. В поточній ситуації залучення підтримки Берліна також має велику важливість для України з отриманням плану дій щодо членства та поглибленням співробітництва. Тому окрему увагу приділено висвітленню позиції Німеччини в Трансатлантичному альянсі в контексті українсько-російського конфлікту.
Ключові слова: ФРН, НАТО, політика, криза, збройний конфлікт, Ангела Меркель.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття ХХ ст. новим центром сили в світовій політиці та економіці стала ФРН, яка повністю відновила свою територіальну цілісність і суверенітет після об'єднання країни в 1990 р. З цього часу розпочалася поетапна і досить складна трансформація німецької зовнішньої політики.

Хоча ФРН була членом НАТО з 1955 року, в результаті, за рахунок свого потенціалу, активної участі у формуванні та розвитку трансатлантичного співтовариства, а також у військових операціях НАТО, вона швидко зайняла лідируючі позиції серед учасників альянсу.

За часів Ангели Меркель позиції ФРН як лідера в Європі значно посилювались, а політика Берліну щодо численних проблем безпеки та розвитку в світі представляє особливий інтерес для дослідників.

Метою є комплексне дослідження еволюції ролі ФРН в Північноатлантичному альянсі з 1991 року до сьогодні.

Аналіз основних досліджень. Дослідження даної теми будувалося на аналізі джерел, серед яких – Основний закон ФРН [13], Угода в Рамбуйє [14], промови А. Меркель [15].

Аналіз еволюції політики ФРН в НАТО побудовано на дослідженнях Є. Жукова [2], А. Кречетникова [4], М. Сидоржевського [7], В. Терехова [10].

Виклад основного матеріалу. З моменту свого приєднання до НАТО в 1955 році, Німеччина стала одним з ключових членів блоку, якому відводилася роль країни «передового базування» основних сил НАТО в Західній Європі. Таку позицію республіка займала аж до завершення «холодної війни».

Після розпаду соціалістичного блоку в зовнішній і військовій політиці об'єднаної Німеччини стала простежуватися більша самостійність. Влада ФРН проявляла прихильність колективним діям і спиралася на міжнародні інститути. Рішення Берліна про одностороннє визнання незалежності Хорватії та Словенії в ході розпаду Югославії або щодо несанкціонованих Радою Безпеки ООН бомбардуваннях Люфтваффе Сербії, здійснювалися з опорою або від імені міжнародних організацій – ЄС і НАТО.

Зовнішньополітичні та безпекові інтереси об'єднаної Німеччини за Гельмута Коля на початку 90-х рр. ХХ століття сформулювалися наступним чином: політичне об'єднання Європи і поглиблення партнерських відносин з європейськими державами; подальший розвиток трансатлантичного партнерства,

так як Європа, США і Канада тісно пов'язані між собою за допомогою спільних демократичних цінностей та інтересів. Зміна карти Європи не тільки не скоротила політичні та стратегічні завдання Організації Північноатлантичного договору (НАТО), але, навпаки, розширила їх. Німецький інтерес полягав у збереженні та подальшому поглибленні партнерських відносин, перш за все, з США.

Ідею посилення взаємодії підтримував і президент США Дж. Буш, говорячи про «партнерів в керівництві» і пропонуючи спільну керівну роль Федеративній Республіці і США в НАТО [4].

У період «холодної війни» ФРН, на відміну від наддержав, офіційно не брала участі в прийнятті рішень щодо врегулювання військово-політичних криз. Проте американо-західнонімецькі консультації впливали на формування позиції США, в першу чергу, під час двох Берлінських криз (1948–1949 і 1961 рр.) і «кризи євроракет» (1979), розвиток яких безпосередньо зачіпало територію ФРН.

В ході військово-політичної кризи в Перській затоці (1990–1991), викликаній готовністю «коаліції бажаючих» на чолі з США провести силову операцію проти Іраку, уряд Г. Коля та Г.-Д. Геншера (ХДС/ХСС і ВДП) не зайняв виразної позиції. Лише після розпочатої США та їх партнерами військової операції кабінет ФРН висловив підтримку діям «коаліції бажаючих».

Лінія, проведена Німеччиною, пояснювалася головним чином внутрішніми причинами, основною з яких була неготовність кабінету Г. Коля та Г. - Д. Геншера проводити курс на підтримку застосування військової сили поза зоною відповідальності НАТО.

Ця позиція зберігалася, поки не була досягнута точка неповернення у вирішенні «німецького питання». Ще 12 вересня 1990 р. був підписаний договір про

остаточне врегулювання ситуації в Німеччині, а саме приєднання території НДР до ФРН [12]. Умови для більш активних дій Німеччини, що знову виникали в ході військово-політичних криз, виникли у першій половині 1990-х рр. через якісне поліпшення ситуації в сфері безпеки, як на території самої ФРН, так і у її кордонів.

По-перше, до 1 вересня 1994 р. було повністю завершено виведення радянських військ з колишньої території НДР [12]. З точки зору політичного керівництва ФРН, це зводило нанівець загрозу територіальній цілісності країни, що раніше надходила з боку угруповання російських військ.

По-друге, 1 грудня 1994 р. почалася офіційна підготовка масштабного розширення НАТО на схід (за рахунок колишніх країн – членів ОВД), що стало прямим наслідком першого чинника [10].

По-третє, спираючись на ініціативу уряду Г. Коля та К. Кінкеля, Конституційний суд ФРН 12 липня 1994 р. схвалив поправки, внесені до Основного закону країни [13]. Вони допускали як бойове, так і небойове використання Бундесверу поза зоною відповідальності НАТО. 22 липня 1994 року це рішення було схвалено Бундестагом Німеччини і вступило в силу [8].

У другій половині 1990-х рр. уряд Г. Коля/К. Кінкеля продовжило свою лінію активної участі у врегулюванні внутрішніх збройних конфліктів на території Югославії. Зокрема, Німеччина підтримала рішення НАТО почати військово-повітряну операцію проти югославської сторони, яка вступила в захист прав сербського населення в Косово [3].

Кабінет Г. Шредера та Й. Фішера (СДПН і «Союз 90 / Зелени») послідовно продовжив лінію попереднього уряду. Відкинувши де-факто російські пропозиції щодо врегулювання кризи, ФРН в складі провідних держав НАТО висунула проект угоди Рамбуйє про припинення вогню між сторонами [14].

З приходом до влади канцлера Герхарда Шредера та по завершенню косовської кампанії НАТО 1999 р., відносини між партнерами стали поступово погіршуватися. Як зазначали аналітики, це було спровоковано насамперед запровадженням євро, в результаті чого США відчували потребу більш широкого використання виключно воєнних методів у сфері перерозподілу впливу на глобальному фінансовому ринку.

З приходом до влади в США адміністрації Джорджа Буша-молодшого з його різко експансіоністською економічною та фінансовою політикою стан справ у німецько-американських взаєминах погіршився ще помітніше. Запровадження Кіотського протоколу та розгортання американської системи протиракетної оборони також були каменем спотикання в питанні співпраці двох держав.

Поворотним моментом в історії відносин США та ФРН стали події 11 вересня 2001 р. Після цього США мали моральне право сподіватися, що союзники згуртуються навколо них, як це було за часів існування радянської загрози. Однак після терактів у США Німеччина лише підтримала ідею створення глобального антитерористичного об'єднання, і в грудні 2001 р. підрозділи Бундесверу прибули до Кабула.

У вересні 2002 р. під час активної американської пропаганди проти Іраку та під час виборчої кампанії у ФРН настрої німецького суспільства змінилися. Пануюча з 11 вересня 2001 р. стратегія односторонніх силових дій США і формування тимчасових «коаліцій за бажанням» спровокувала безпрецедентне в післявоєнній історії дипломатичне протистояння між Німеччиною і Сполученими Штатами в ході Іракської кризи в 2002–2003 рр. [9].

Антивоєнна позиція Г. Шредера стимулювала прихований бойкот німецьких товарів у США. Більш того,

центральноєвропейські фірми також почали надавати перевагу американським, відтак німецький капітал почав втрачати силу на «власній» території. Варто зазначити, що використання реальних санкцій щодо німецьких виробників в умовах тотальної взаємозалежності провідних суб'єктів світової економіки (а Німеччина є другим у світі експортером після США) виглядало неможливим, оскільки тоді санкції позначилися б і на американських виробниках.

Крім того, таке антиамериканське налаштування Г. Шредера загострило внутрішньополітичний конфлікт в самій Німеччині. Значна частина населення країни не схвалювала соціально-економічну та зовнішньополітичну стратегію коаліції соціал-демократів і «зелених». Разом з тим, в східній частині країни були сильні пацифістські настрої, оскільки страждає від економічної депресії населення воліло, щоб уряд витрачав кошти на соціальну допомогу, а не на участь у військових операціях за кордоном.

Ангела Меркель, яка у 2005 р. очолила німецький уряд, в якості пріоритетних відносин виділила саме трансатлантичні, співвідносячи зовнішню політику Німеччини насамперед з діями Сполучених Штатів. Меркель в значній мірі вдалося згладити виниклі у відносинах з США розбіжності і відновити порушений Г. Шредером баланс між атлантизмом та європеїзмом.

З приходом до влади в ФРН в 2005 р., коаліції ХДС/ХСС – СДПН був узятий курс на зближення з США. У «Білій книзі» 2006 р. зазначалося, що питання оборонної політики і політики безпеки могли бути вирішені тільки разом з США. На 42-й конференції з безпеки в Мюнхені в лютому 2006 р., канцлер А. Меркель виступила за те, щоб НАТО грала головну роль в трансатлантичній кооперації [15].

Однак розвиток цих відносин виявився не настільки простим, як це могло здатися

спочатку. Існуючі протиріччя в трансатлантичних відносинах, вага Німеччини в НАТО і світі призводить до того, що на деякі ключові питання світової політики у ФРН і у США абсолютно різні погляди.

Ці розбіжності з найбільшою повнотою проявилися в ході підготовки країн НАТО до саміту в Бухаресті, і під час його проведення. Німеччина відчула, по суті, безпрецедентний тиск Штатів, які вимагали від німецького уряду збільшити контингент Бундесверу в Афганістані практично вдвічі – до 6,5 тис. чоловік (Жуков, 2012). Але головною вимогою було те, щоб ці додаткові сили Німеччина відправила в південні райони [5, с. 50].

В результаті дискусії в Берліні було прийнято половинчате рішення, згідно з яким в адміністративному центрі північної афганської провінції Тахар в м. Талокан почала діяти регіональна група радників у 50 осіб [5, с.51]. Загострення відношень спричинив ще й той факт, що Німеччина виступила проти вступу в НАТО Грузії і України. А. Меркель пояснила свою позицію у виступі на нараді командного складу Бундесверу: «Я вважаю, що держави, які в даний момент замішані у внутрішні і регіональні конфлікти, не можуть претендувати на членство в НАТО», – заявила канцлер. «НАТО – це союз держав, об'єднаних спільними інтересами безпеки, а не держав, зайнятих своїми внутрішніми проблемами». Крім того, як підкреслила Меркель, урядам цих країн необхідно заручитися підтримкою «значної частини місцевого населення, а не тільки політичної верхівки» [1].

Ще одним спірним питанням стала проблема розміщення систем Протиракетної оборони (ПРО) США в країнах ЦСЄ. Багато західноєвропейських країн, і в тому числі Німеччина, виступили проти. Замість цього країни пропонували систему європейської ПРО, в створенні якої могла б взяти участь і Росія.

У липні 2013 року у Вашингтоні почалися переговори про створення трансатлантичної зони вільної торгівлі (ТАЗСТ). США і ЄС мали намір об'єднати ринки, уклавши угоду про трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП) для торгівлі без обмежень на території з населенням 820 млн. чоловік. Згідно з розрахунками Торгової палати США, за 5 років ТАЗСТ повинна забезпечити приріст в розмірі \$120 млрд. До обороту двосторонньої торгівлі та \$180 млрд. до сумарного ВВП нового торгового блоку [5]. Надія, яку Вашингтон покладав на ТАЗСТ, полягала в двох основних пунктах – «створити хороші робочі місця для американців» і домогтися «загального процвітання».

Тисячі людей в країнах Європи, в тому числі, в Німеччині, виступили проти угоди, побоюючись посилення влади корпорацій, зростання безробіття, зниження рівня стандартів для продовольства і екологічних вимог до компаній. Проте, канцлер ФРН А. Меркель, відстоюючи інтереси частини німецького великого бізнесу, яка орієнтувалася на США, в грудні 2014 р. в Нюрнберзі ратувала за те, щоб докласти максимум зусиль для створення ТАЗСТ [6]. Вона стверджувала, що в домовленості з США по ТТІП немає альтернативи, якщо Німеччина хоче залишитися в групі світових лідерів; інакше американці відвернуться від Європи і зроблять вибір на користь Азії.

Події навколо України надали переговорів по ТТІП новий імпульс. Незважаючи на масові акції протестів проти угоди про ТТІП навесні 2015 р. в Німеччині і деяких інших країнах ЄС, А. Меркель пообіцяла докласти всіх зусиль для його підписання до кінця 2015 р., підкресливши його ключове значення в умовах нових викликів та змін світової обстановки [11]. Однак незабаром стало зрозуміло, що переговори триватимуть значно довше, ніж планувалося. На

зустрічі А. Меркель з Б. Обамою в Ганновері 24 квітня 2016 р. йшлося вже про бажаність завершити переговори щодо угоди до кінця року. При цьому зазначалося, що якщо сторони не встигнуть прийняти документ до закінчення терміну повноважень президента Б. Обама восени 2016 р., то процес укладення угоди може дуже серйозно затягнутися [7].

Тим часом, з 2016 року намітилася переорієнтація стратегії і ресурсів США з Євроатлантичного на Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Такі дії до недавнього часу розглядалися в Берліні насамперед як наслідок зміцнення європейської безпеки, зростання міжнародно-політичного впливу Євросоюзу і Німеччини, як його лідера.

Однак пов'язане з подіями в Україні безпрецедентне з часів «холодної війни» загострення відносин між Заходом і Росією призвело до серйозних дебатів з усіх аспектів взаємовідносин Німеччини з США: від суто військових до торгово-економічних. Під впливом українського конфлікту зросло значення військово-політичного аспекту трансатлантичних зв'язків з ФРН і знову дала про себе знати ослабла в останні роки залежність Німеччини від американських і натовських гарантій безпеки.

Хоча на тлі української кризи розходження в думках союзників і здаються не такими істотними, відносини між Німеччиною і США в дійсності не такі райдужні, як часто вважають. Пов'язані з Україною події лише призупинили перегляд трансатлантичної політики Берліна з метою надання їй більшої самостійності. Показово, що навіть в самий розпал українсько-російського конфлікту та введених при активній участі ФРН санкцій відносно Росії, опитування громадської думки в Німеччині демонстрували зростання недовіри до дій США на міжнародній арені, а багато відомих політиків, у тому числі і з

найближчого оточення А. Меркель критикували її за зайву «м'якість» і «поступливість» щодо Вашингтона.

У червні 2020 р. президент США Дональд Трамп оголосив про рішення вивести 12 тис. американських військовослужбовців з Німеччини в сусідні європейські країни і на територію Сполучених Штатів. Він зазначав, що має намір залишити в Німеччині 25 тис. військових. Однак, новий президент США Джо Байден пізніше оголосив про рішення призупинити виведення американського військового контингенту з Німеччини. На перемогу Джо Байдена на президентських виборах в США з натхненням відреагували і німецькі політики, і ЗМІ. У Німеччині на адміністрацію 46-го президента США покладають великі надії і очікують, що зі зміною керівництва в Білому домі відносини між США і Європою покращаться, а трансатлантичне партнерство знову зміцниться.

Висновки. З початку свого приєднання до Північноатлантичної організації в 1955 році ФРН відіграла значну роль в альянсі. Відповідно до національних документів тривалий час Німеччина не брала участь в силових операціях, але з середини 1990-х рр. об'єднана ФРН почала проявляти активність у врегулюванні боснійського і косовського конфліктів.

Більш того, після закінчення «холодної війни» в діях ФРН простежувалася значна самостійність від країн Північноатлантичного альянсу, що послужило причиною для багатьох розбіжностей, але події 11 вересня 2001 року виявилися переломними у співпраці між Німеччиною та НАТО.

Ангела Меркель, яка очолила посаду канцлера у 2005 році, виділила співробітництво з трансатлантичною організацією в якості пріоритетних відносин, виступаючи за те, щоб НАТО відіграло провідну роль в трансатлантичній кооперації. Більш того, їй

вдалося значною мірою згладити виниклі суперечності і налагодити баланс співпраці між ФРН і Північноатлантичним альянсом, який був порушений її попередником.

Однак, незважаючи на покращення відносин, між ФРН та США існував ряд спірних питань. Небажання ФРН збільшувати контингент бундесверу в Афганістані і відправляти військові сили в південні райони стало головною причиною протиріч. Більш того, А. Меркель виступила проти входження до складу НАТО таких країн, як Україна і Грузія, аргументуючи таке рішення тим, що країни-претенденти повинні спочатку вирішити внутрішні проблеми. До того ж, Німеччина була готова вступити у відкритий конфлікт з НАТО через українську кризу, яка стала ще одним фактором значного поліпшення відносин ФРН з США.

Незважаючи на велику кількість суперечностей А. Меркель все одно намагалася усіма можливими способами врегулювати протиріччя. Вперше це проявилось при переговорах про створення трансатлантичної зони вільної торгівлі (ТАЗСТ), коли канцлер Німеччини не бажала посилювати розбіжності у відносинах з НАТО через хвилю невдоволень в німецькому суспільстві і ратувала про створення ТАЗСТ відстоюючи інтереси німецького великого бізнесу, який орієнтувався на США. Більш того, у багатьох німецьких політиків жевріє надія про остаточне врегулювання всіх розбіжностей між ФРН і Північноатлантичним співтовариством після приходу до влади у США нового президента Д. Байдена, який не заперечує перспективу розвитку ролі ФРН у НАТО.

Список використаної літератури :

1. Ангела Меркель не бачить Грузію та Україну у складі НАТО. *DW*. 2008. URL: <https://p.dw.com/p/DLxY> (дата звернення: 20. 03.2020).

2. Жуков Є. Афганістан: численність контингенту бундесвера сократять до 3300 чоловік. *DW*. 2012. URL: <https://p.dw.com/p/16jQX> (дата звернення: 20.03.2020).
3. Комарова Є. «Мнение сербов значения для Запада не имело»: какую роль Дейтонские соглашения сыграли в судьбе Югославии. *RT*. 2020. URL: <https://russian.rt.com/world/article/812689-deitonskie-soglasheniya-raspad-yugoslaviya> (дата звернення: 20.03.2020).
4. Кречетников А. Мальтийский саммит: как Горбачев и Буш-старший закончили Холодную войну. Не навсегда. *BBC*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-50647705> (дата звернення: 20.03.2020).
5. Михайлин К. Н. НАТО и ФРГ в начале века. *Научные ведомости*. 2009. №1(56). С. 41–51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nato-i-frg-v-nachale-xxi-veka/viewer> (дата звернення: 20.03.2020).
6. Рогуля К. Новий світовий порядок: чим загрожує створення економічного НАТО? Фонд Гражданської Дипломатії. 2016. URL: <http://civildiplomat.com/ru/publication/s/novij-svitovij-poryadok-chim-zagrozhuystvorennya-ekonomichnogo-nato> (дата звернення: 20.03.2020).
7. Сидоржевський М. У центрі переговорів Меркель та Обами – вільна торгівля і кризи в Сирії та Україні. *DW*. 2016. 2017. URL: <https://p.dw.com/p/1IbaA> (дата звернення: 20.03.2020).
8. Смотряев М. Обманул ли Запад Горбачева? *BBC*. 2005. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-42483896> (дата звернення 20.03.2020).
9. Талайко Т. А. Война в Ираке и трансатлантические отношения. *Журнал международного права и международных отношений*. 2009. №2. URL: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/2005-2/2005-2-talayko> (дата звернення: 20.03.2020).
10. Терехов В. Объединение Германии и проблема расширения НАТО: что обещал Запад? *МГИМО*. 2016. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/132057/> (дата звернення: 20.03.2020).
11. Тисячі німців вийшли на протест проти Трансатлантичної угоди. *BBC*. 2010. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/09/160917_germany_transatlantic_trade_demo_hk (дата звернення: 20.03.2020).
12. Юрін В. Германия отмечает 20-летие договора; Два плюс четыре. *DW*. 2011. URL: <https://p.dw.com/p/P9Sk> (дата звернення: 20.03.2020).
13. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Deutscher Bundestag, Berlin. 2019. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf> (дата звернення: 20.03.2020).
14. Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords). 1999. United Nations Peacemaker. URL: <https://peacemaker.un.org/kosovo-rambouilletagreement99> (дата звернення: 20.03.2020).
15. Speech by Federal Chancellor Dr Angela Merkel on 16 February 2019 at the 55th Munich Security Conference. The Federal Government. 2019. URL: <https://www.bundesregierung.de/breggen/news/speech-by-federal-chancellor-dr-angela-merkel-on-16-february-2019-at-the-55th-munich-security-conference-1582318> (дата звернення: 20.03.2020).

Dubinets J. G. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa I. I. Mechnikov National University

The Evolution of the Role of Germany in the North Atlantic Alliance

The article is devoted to the analysis of evolution of the role of Germany in the North Atlantic Alliance after the end of the Cold War to the present day. The key factors of Germany; transatlantic policy in the post-bipolar period and the peculiarities of its formation are revealed. The article analyzes

the peculiarities of Germany's policy in the field of NATO during the reign of Chancellor Angela Merkel. In the current situation, the support of Berlin is also of great importance for Ukraine in obtaining an action plan for membership and deepening cooperation. Therefore, the author paid special attention to the development of relations between Germany and the Transatlantic Organization in the context of the Ukrainian crisis.

Key words: *Germany, NATO, politics, crisis, US, armed conflict, Angela Merkel.*

*Рекомендовано до друку
– к. політ. н., доцентом Максименко І. В.*

Стаття надійшла 15.05.2021